

תרבות וספרות

בואכה צומת החרדה

יערה בן־דוד נעה בספרה בין שירת מסעות פרדוקסלית שאינה יוצאת ממתחם החדר לשירה אקטואלית על מוראות השבעה באוקטובר

להסיר

ניצה בן־דב

2025 • 08:40 • 29 ביולי

זמן בִּרְטִיגו, מאת יערה בן־דוד, הוצאת ספרי עתון 77, 2025, 91 עמודים

קובץ השירים החדש של יערה בן־דוד "זמן בִּרְטִיגו" פותח בשיר שהוא מעין הקדמה למקומות על־פני המפה. הוא מספר על גלובוס המחובר לחשמל שהדוברת רכשה כדי שיאיר את חדרה ויצביע מתוכו על עולם אחר. כלומר לכאורה לא מוכרחים לנוע ולהגיע פיסיית למקומות שאליהם היא אכן הגיעה ועליהם מבוססים שירי המסע שלה. באמירה שהעולם ה"אחר" "מסתובב על צירו באף־על־פִּי־כן / כמוני", היא מכוונת לדבר והיפוכו. היא והעולם מסתובבים על צירם, לא יוצאים ממתחם החדר כי בכוחם לקרב אליהם רחוקים. אלא שהרפרור לאמירה הידועה של גלילאו גליליי מרמז שהעולם המסתובב על צירו מסתובב גם סביב השמש ומקיף עולם ומלואו, וכך גם היא, חלקית. כי כשהיא יוצאת מתחומי המסחר של הגלובוס המואר והמסתובב בחדרה הארץ לא בהכרח עגולה אלא נפתחת לרוחב. וכמו באמונה הישנה שגלילאו אולץ להודות בה לפני שחזר ל"אף־על־פִּי־כן" שלו, היא מגיעה במסעה אל קצה הארץ, שבו אין מסתור מפני המלים, כלומר מפני השירה המדגדגת בלשונה.

צבעוניות חושנית מאפיינת את שירי המסע של בן־דוד. למשל העיר וַאֲל־פֶּרְאִיסוֹ שבצ'ילה היא נטולת שמות רחובות ומספרים וצבע הבית הוא כתובתם של הדיירים, "אני מהבית האדום / — ואני מהבית הצהוב / — ואני מבית הטווס הכחול", ובשוק טאשיר בארמניה

מוכרים "כרימוני דם מפולחים בשמש / וקבצני האתמול דורכים עינב
שחור עינב ירקרק / לזהוב־אדום בוהק עלום".

"שנים אחרי נמצאה במגירת הארון בחדרי / תעודת גן הילדים הגנוזה, מעוטרת / סרט אדום כרימוני דם / שהעניקה לי בנשיקה הגננת סיט נואלי מן הארמנים"

שירי המסע לכאורה מתרכזים במקומות שבהם מבקרת המשוררת
בתאריכים ידועים וסופגת אל תוכה את המראות והצלילים. ביקורה
בדרום־אמריקה מתרחש בפברואר 2020, בתחילת ההתוודעות
למגפת הקורונה. לכן שני השירים החותמים שער זה כותרתם היא,
הראשון "ריו דה ז'נרו, קרנבל לפני מגיפה", כותרת המצביעה על
מקום וזמן מוחשיים, והאחרון "ציפורי מגפה".

שירי המסע בארמניה מתרכזים בבתי הקפה התוססים בלילות,
בשווקים שבהם הרוכלים משדלים את הקונים לטעום "מתיקות
צורבת, זיעת עוני מִיֶסֶר", באתרי ההנצחה האופייניים לעם הארמני
ועוד. אבל "טריטוריות של זמן" בשירתה של בן־דוד לא מוותרות על
האסוציאציות הפרטיות והלאומיות שהן מעוררות בה במסעותיה
לארצות רחוקות וקרובות. שירת הים וגן העדן המקראיים נסחבים
אחריה לדרום־אמריקה, ובארמניה לא מחול החרבות לוכד את עיניה
ואוזניה אלא זיכרון ילדות, אמה לא הפסיקה, גם אחרי שנים במדינת
ישראל, להתגעגע לשכניה הארמנים בבגדד. גם למשוררת יש
מהארמנים הבגדדיים מזכרת יקרה וצבעונית, "שנים אחרי נמצאה
במגירת הארון בחדרי / תעודת גן הילדים הגנוזה, מעוטרת / סרט
אדום כרימוני דם / שהעניקה לי בנשיקה הגננת סיט נואלי מן
הארמנים".

מושגי הזמן והמקום שאינם נמדדים בקריטריונים אובייקטיביים
קשורים איכשהו במוות, באהבה ובניצחון על המוות. דוגמאות לכך
נמצא בשיר "זמן בלימה" (עמ' 67), שבו מעבר לקיר, משמע כאן קרוב,
המשוררת מאתרת זמן כלוא של זוג קשישים המונה מה נשאר "ומחסר

מעצמו מלים, שמים". ויש "זמן בוורטיגו" (עמ' 63) שעל־שמו נקרא הקובץ, שעניינו הטייס האלמותי אנטואן דה סנט אקזופרי ששרידי מטוסו זוהו בזמן ודאי, על־סף המאה החדשה. אבל זמנו של הטייס לא תם עם מותו וגם לא אחרי שזוהו שרידי מטוסו, חיותו ומקומו שאובים ממחזות הדמיון, "ועדיין הוא טס תחת הרדאר של הכדור / במושבות הפחד, מתחלחל / עם כל מכה בכנף בתדר אחר לא מוכר".

כשם שגליליאו לא נזכר בשמו בשיר הפותח את הספר ורק חלק מהאמירה הידועה שלו, "אף־על־פי־כן", מעיד שבו מדובר, כך גם דה סנט אקזופרי לא נזכר בשמו בשיר המוקדש לו. גם ספרו המפורסם נרמז רק באמצעות בקשתו של הנסיך מהטייס, "צייר לי כבשה". בן־דוד מפזרת בשירה רמיזות, משבצת אותן בהקשרים מקוריים חדשים וסומכת על קוראיה שיעשו את הקישורים הנחוצים. ואני תוהה אם באומרה שגיבור שירה "מתחלחל עם כל מכה בכנף" היא מרמזת לטייס נוסף על זה שלא נזכר בשירה בשמו אבל אנחנו, קוראיה, מבינים מעבר לכל ספק שמדובר בדה סנט אקזופרי. האם הטייס הנוסף המתרמז מ"מכה [קלה] בכנף" מעביר אותנו מעולמו הדמיוני של הנסיך הקטן לעולמנו כאן ועכשיו?

השיר "סדום הפוכה" שייך לשער המחזיק שירים שחלקם או רובם חוברו אחרי השבעה באוקטובר. בתחתית אחד מהם, "הסתלקות", מצוין במפורש שבא לעולם ב־7.10.2023. הזמן שבו מתרחש האירוע של השיר "סדום הפוכה" הוא הרף עין, "קליק של צילום בדרך", והמקום, "בואכה צומת החרדה". שני הפרמטרים מעוררי האימה של זמן ומקום מסיימים את הבית הראשון של השיר במלים "האם על בניה", ומעלים את מפלס החרדה מפני שזוהי רמיזה אל תפילת יעקב לאלוהים לפני פגישתו עם עשו, "הצילני מיד עשו כי ירא אנוכי אותו פן יבוא והיפני אִם על בנים" (בראשית ל"ב י"ב). התינוק האדמוני המופיע בבית השני מבהיר את הסיטואציה. זהו הצילום הידוע של אמא שירי ביבס העוטפת את שני בניה הג'ינג'ים, אריאל וכפיר, אימה מכסה את פניה, והיא מובלת דרך צומת החרדה לעזה. כל זה נאמר רק ברמיזות, בלי לנקוב בשמות הגיבורים, המקומות והזמנים שהשיר מכוון אליהם.